

Thematology of Kurdish Artists' Works in Iran, Iraq and Syria on the Subject of the Corona Virus from the Point of View of Gaston Bachelard's Imagination Criticism

Alireza Azizi Yusofkand (Aso)¹

Bahman Namvar Motlagh²

Abstract

Corona is an unknown virus that transcends all natural and human boundaries and affects artists around the world. Kurdish artists have not been unaffected by this and have reflected this in their works. The purpose of this study is to study and analyze the consequences of Corona, in one of its main., As an art in the works of Kurdish artists from the perspective of Gaston Bachelard's imaginative critique. In order to analyze the work of art, Bachelard pays attention to the author's imagination and uses the main and basic elements of the world (water, air, soil and fire) as the basis for recognizing the work of art and the artist's imagination because he believes that imagination is formed based on material forms. This research is qualitative in nature and is a descriptive-analytical research method. Also, information and data were collected using written sources and libraries, field, as well as the global information network (Internet) and seeks to answer the question: the impact of the Corona pandemic and the resulting atmosphere on Kurdish artists selected in this study and How have their works been? In this regard, first, by organizing a call and broadcasting it in cyberspace and society, communicating with artists in the field, etc., a total of 290 works in different artistic formats and with a focus on corona were collected. Then, according to the quality of the works collected in a purposeful way, the works of each artist from each Kurdish country "Iran, Iraq, Syria" were selected and the works of these three selected artists were analyzed from the perspective of Bachelard's theory. The results showed that the selected artists in this study referred more to their inner space and their works of this period tended more towards introversion and inner concerns of the

---

¹ . PhD student in Islamic Arts, Department of Islamic Art, Faculty of Industrial Arts, Tabriz University of Islamic Arts, Tabriz, Iran. a.azizi@tabriziau.ac.ir

² . (Corresponding Author) Associate Professor of French Language & Literature, Department of French Language & Literature, Faculty of Literature and Human Sciences, Shahid Beheshti University, Tehran, Iran: bnmotlagh@yahoo.com.

Date of receipt: 2020-12-22, Date of acceptance: 2021-04-09

Copyright © 2010, IHCS (Institute for Humanities and Cultural Studies). This is an Open Access article. This work is licensed under the Creative Commons Attribution 4.0 International License. To view a copy of this license, visit <http://creativecommons.org/licenses/by/4.0/> or send a letter to Creative Commons, PO Box 1866, Mountain View, CA 94042, USA.

artist and the direct reflection of Covid 19's effects in human society was less reflected in the works of these artists.

Keywords: Corona virus, Critique of Imagination, Gaston Bashlar, Painter Artists.

مضمون‌شناسی آثار هنرمندان کرد «ایران، عراق، سوریه» از منظر نقد تخیلی گاستون باشلار با موضوع کرونا (مقاله پژوهشی)

علیرضا عزیزی یوسفکند (ناسو)*

بهمن نامور مطلق**

چکیده

کرونا، ویروس ناشناخته‌ای است که همه مرزهای طبیعی و انسانی را پشت سر گذاشته به طوری که هنرمندان جهان را نیز تحت تأثیر قرار داده است. هنرمندان کرد نیز از این امر بی‌تأثیر نبوده و در آثارشان این امر را بازتاب داده‌اند. هدف این پژوهش بررسی و تحلیل پیامدهای کرونا، در چارچوبی غیر از ماهیت اصلی آن، به‌عنوان مضمون هنری در آثار هنرمندان کرد از منظر نقد تخیلی گاستون باشلار است. باشلار جهت تحلیل اثر هنری، تخیل مؤلف را مورد توجه قرار داده و عناصر اصلی و اولیه سازنده جهان (آب، هوا، خاک و آتش) را اساس شناخت اثر هنری و تخیل هنرمند قرار می‌دهد چراکه معتقد است تخیل بر پایه صورت‌های مادی شکل می‌گیرد. این پژوهش، به لحاظ ماهیت از نوع کیفی بوده و روش تحقیق توصیفی-تحلیلی است. هم‌چنین گردآوری اطلاعات و داده‌ها با استفاده از منابع مکتوب و کتاب‌خانه‌ای، میدانی، هم‌چنین شبکه جهانی اطلاع‌رسانی (اینترنت) صورت گرفته و در پی پاسخ به این پرسش است که: تأثیر پاندمی کرونا و فضای حاصله از آن بر هنرمندان کرد منتخب در این پژوهش و آثارشان چگونه

* دانشجوی دکتری تخصصی هنرهای اسلامی، گروه هنر اسلامی، دانشکده هنرهای صناعی، دانشگاه هنر اسلامی

تبریز، تبریز، ایران. a.azizi@tabriziau.ac.ir

** (نویسنده مسئول) دانشیار زبان و ادبیات فرانسه، گروه زبان و ادبیات فرانسه و لاتین، دانشکده ادبیات و

علوم انسانی، دانشگاه شهید بهشتی، تهران، ایران. bnmotlagh@yahoo.ir

تاریخ ارسال: ۱۳۹۹/۱۰/۲۰ تاریخ پذیرش: ۱۴۰۰/۰۱/۲۰

Copyright © 2018, IHCS (Institute for Humanities and Cultural Studies). This is an Open Access article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution 4.0 International, which permits others to download this work, share it with others and Adapt the material for any purpose.

۲۶۰ دوفصلنامه پژوهش‌های بین‌رشته‌ای ادبی، سال چهارم، شماره هفتم، بهار و تابستان ۱۴۰۱، مضمون‌شناسی آثار هنرمندان کرد «ایران، عراق، سوریه» از منظر نقد تخیلی گاستون باشلار با موضوع کرونا (نویسنده اول: علیرضا عزیزی یوسفکند)

بوده است؟ در این راستا، ابتدا با تنظیم یک فراخوان و پخش آن در فضای مجازی و جامعه، ارتباط با هنرمندان به صورت میدانی و ... بالغ بر ۲۹۰ اثر در قالب‌های متفاوت هنری و با محوریت کرونا جمع‌آوری شد. سپس با توجه به کیفیت آثار جمع‌آوری شده به روش هدفمند، آثار هر هنرمند از هر کشور کُردنشین «ایران، عراق، سوریه» انتخاب و به تحلیل و بررسی آثار این سه هنرمند منتخب از منظر نظریه باشلار پرداخته شد. نتیجه نشان داد که هنرمندان منتخب در این پژوهش بیشتر به فضای درونی خویش مراجعه کرده و آثار این دوره آن‌ها بیشتر به سمت درون‌گرایی و دغدغه‌های درونی هنرمند گرایش پیدا کرده و انعکاس مستقیم اثرات کووید ۱۹ در جامعه انسانی کمتر در آثار این هنرمندان انعکاس پیدا کرده است.

کلیدواژه‌ها: کرونا، نقد تخیلی، گاستون باشلار، هنرمندان نقاش کرد

۱. مقدمه و بیان مسأله پژوهش

این پژوهش رویکردی بینارشته‌ای به هنر و ادبیات دارد. بررسی بینارشته‌ای دارای یک پیوند دوسویه است که می‌تواند سبب رهایی از تکرار فقر موضوع‌های پژوهشی، فزونی روح لطافت در دانش‌های بشری و زیادی غنای ادبیات گردد (اسماعیلی، ۱۳۹۹: ۴۰). در دوره معاصر با توجه به حضور ویروس کرونا در جامعه جهانی و تحت تأثیر قرار گرفتن همه‌جانبه جامعه انسانی، دنیای هنر و هنرمندان نیز تحت تأثیر آن قرار گرفته و به شیوه‌های متفاوت در آثار هنرمندان انعکاس یافته است. اگرچه هنرمندان هنرهای تجسمی در طول سالیان متمادی با استفاده از عناصر بصری دنیای خیالات خویش را به تصویر کشیده‌اند ولی در دوره حضور کرونا، هنر به هر لحاظ تحت تأثیر این ویروس بوده و به شیوه‌ای متفاوت از قبل ظهور کرده است. کرونا در شیوه‌های خلق اثر، ارائه و نمایش آثار و در اقتصاد هنر تأثیرات فراوان و چشمگیری از خود برجای گذاشته است.

قرنطینه و فاصله‌گذاری اجتماعی باعث دوری هرچه بیشتر انسان‌ها از یکدیگر شد. این دوری به شیوه‌های مختلف فیزیکی، فکری و روحی بوده است. تعطیلی گالری و موزه‌ها

دوفصلنامه پژوهش‌های بین‌رشته‌ای ادبی، سال چهارم، شماره هفتم، بهار و تابستان ۱۴۰۱، مضمون‌شناسی آثار هنرمندان کرد «ایران، عراق، سوریه» از منظر نقد تخیلی گاستون باشلار با موضوع کرونا (نویسنده اول: علیرضا عزیزی یوسفکند)

۲۶۱

باعث تعطیلی به یک‌باره بازار خرید و فروش آثار هنری و قطع ارتباط بین هنرمندان گردید. از طرف دیگر ارتباطات به شکل مجازی گسترش پیدا کرده و باعث گسترش شکل دیگری از روابط اجتماعی شد. فضای حاصل از قرنطینه باعث شد تا هنرمندان با تمام مشکلات ناشی از آن، تمرکز بیشتری بر این سوژه جدید و خلق آثار متفاوت داشته باشند. قطع ارتباطات باعث شد که هنرمندان فرصت و زمان بیشتری داشته باشند تا در کارگاه خویش روی خلق اثر هنری تمرکز داشته باشند. آثار حاصل در این دوره را می‌توان در دو گروه دسته‌بندی کرد. گروه اول هنرمندان برون‌گرا هستند که در آثارشان تأثیرات این پاندمی در جامعه انسانی و محیط پیرامون مورد تحلیل قرار گرفته و به صورت واضح و مشخص انعکاس یافته است. گروه دوم هنرمندان درون‌گرا هستند که تأثیرات این پاندمی در آثارشان به صورت غیر واضح و غیر مستقیم انعکاس یافته است. در واقع این گروه هنرمندان تحت تأثیر پیامدهای حاصله از این پاندمی، بیشتر به ضمیر ناخودآگاه خویش مراجعه کرده و با توجه به دغدغه‌های ذهنی و درونی خود به خلق اثر پرداخته‌اند. اگرچه بخشی از هنرمندان آثار زیاد و متنوعی در فرایند پیشگیری و اطلاع‌رسانی در این دوران خلق کردند ولی برخورد بخشی دیگر از هنرمندان با این مساله متفاوت تر بوده است. بخشی از این هنرمندان با نگاه خلاقانه و توجه به بحران عمیق انسانی ناشی از شیوع کرونا، به شیوه‌های مختلف و از جهات گوناگون به این مساله پرداخته و آن را از جهات گوناگون مورد تحلیل و بررسی قرار داده‌اند.

۲. پیشینه پژوهش

با یک جستجو در اینترنت، پژوهش‌های زیادی را بر اساس رویکرد تحلیل تخیل گاستون باشلار شناسایی می‌کنیم. ولی پژوهشی با موضوع تخیل در آثار هنری هنرمندان کرد، صورت نگرفته و این امر برای اولین بار در این پژوهش انجام گرفته است. در راستای پژوهش فوق‌موردی چند به شرح ذیل شناسایی و مورد بررسی قرار گرفت:

۲۶۲ دوفصلنامه پژوهش‌های بین‌رشته‌ای ادبی، سال چهارم، شماره هفتم، بهار و تابستان ۱۴۰۱، مضمون‌شناسی آثار هنرمندان کرد «ایران، عراق، سوریه» از منظر نقد تخیلی گاستون باشلار با موضوع کرونا (نویسنده اول: علیرضا عزیزی یوسفکند)

نامور مطلق (۱۳۸۶) در مقاله‌ای با عنوان: پدیدارشناسی تخیل نزد باشلار، آرای و نظرات باشلار را مورد بررسی قرار داده است. همچنین در مقاله‌ای دیگر با عنوان: (۱۳۸۶) باشلار بنیان‌گذار نقد تخیلی، پس از معرفی روش و انواع نقد باشلاری، آثار و نظریات وی را از زاویه تخیل و نقد تخیلی مورد بررسی قرار داده است. علی پور (۱۳۹۴) در مقاله‌ای با عنوان: ساخت‌گرایی و روان‌کاوی تقابلی‌های محتوایی (نقدی بر رمان گلاب خانم اثر قاسمعلی فراست)، ضمن روان‌کاوی نمونه‌های متنی و تقابلی محتوایی مستخرج از بافت داستان و رمان گلاب خانم را به کمک عناصر روایت، بر اساس آرای باشلار مورد تحلیل قرار داده است. تقوی فردود (۱۳۹۵) در مقاله‌ای با عنوان: ظهور تصویر و تجلی آن بر زبان در رؤیای فرویدی و رؤیایپردازی باشلاری، به بررسی و تحلیل تخیل در آرای فروید و باشلار پرداخته است. خطاط (۱۳۸۲) در مقاله‌ای با عنوان: نیچه از نگاه باشلار، از راه تحلیل تصاویر ادبی در اشعار نیچه و رابطه آن‌ها با عناصر اربعه، سیر تحولی افکار فیلسوف و کشمکش میان تضادهای این تفکر را پی می‌گیرد. حاج حسینی (۱۳۹۳) در مقاله‌ای با عنوان: تطبیق عنصر خیال، در متن و نگاره‌های خاوران نامه با رویکرد نقد تخیلی گاستون باشلار، به بررسی و تحلیل رابطه تصویر و متن در کتاب خاوران‌نامه بر اساس نقد تخیلی گاستون باشلار پرداخته همچنین این موضوع را در پایان‌نامه کارشناسی ارشد خویش (۱۳۹۳) با همین عنوان مفصل‌تر تشریح کرده است. حرمتی (۱۳۹۷) در مقاله‌ای با عنوان: تحلیل ادبی و هنری رؤیا دار متن و نگاره داستان (خواب دیدن توس سیاوش را) از منظر نقد تخیلی گاستون باشلار، به بررسی و تحلیل به تصویر کشیده شدن عالم رؤیا و خیال شاعر در نگاره مورد نظر پرداخته است. ساروکلاتی و علیزاده (۱۳۹۳) در مقاله خویش با عنوان: طبیعت و تخیل خلاق در شعر سپهری و سینمای کیارستمی، با استفاده از نظریه نقد تخیلی گاستون باشلار، ذهنیت مشترک شاعر و هنرمند بلندآوازه ایرانی را در برخورد با عناصر اولیه طبیعت مورد بررسی و تحلیل قرار داده‌اند. عباسی (۱۳۸۶) در مقاله‌ای با عنوان: جایگاه من فردی یا من خلاق، درصدد معرفی روشی علمی است که به کمک آن بتوان از خلال تصاویر متفاوت و متنوع به هسته مرکزی حسی-ادراکی و تخیل متن رسیده و در نهایت به جهان خلاق هنرمند وارد شده و معانی نهفته در اثر هنری را از میان لایه‌های پنهان اثر درک کرد.

دوفصلنامه پژوهش‌های بین‌رشته‌ای ادبی، سال چهارم، شماره هفتم، بهار و تابستان ۱۴۰۱، مضمون‌شناسی آثار هنرمندان کرد «ایران، عراق، سوریه» از منظر نقد تخیلی گاستون باشلار با موضوع کرونا (نویسندهٔ اول: علیرضا عزیزی یوسفکند)

۲۶۳

۳. روش پژوهش

این پژوهش به لحاظ ماهیت از نوع کیفی محسوب شده و به روش توصیفی-تحلیلی انجام گرفته است. این پژوهش در پی بررسی و تحلیل تخیل در آثار هنرمندان کرد در دوران حضور کرونا در جهان است. به همین منظور، ابتدا با تنظیم فراخوان پژوهشی و سپس پخش آن در فضای مجازی و جامعه‌های کردنشین، ارتباط با هنرمندان به صورت میدانی و ... بالغ بر ۲۹۰ اثر در قالب‌های متفاوت هنری و با محوریت کرونا جمع‌آوری شد. سپس با توجه به کیفیت آثار جمع‌آوری شده به روش هدفمند، آثاریک هنرمند از هر کشور کردنشین «ایران، عراق، سوریه» انتخاب و به بررسی، خوانش و تحلیل تخیل در آثار این هنرمندان منتخب از منظر باشلار پرداختیم. روش گردآوری اطلاعات با استفاده از منابع مکتوب و کتابخانه‌ای، میدانی، همچنین شبکه جهانی اطلاع‌رسانی (اینترنت) بوده است.

۴. مبانی نظری پژوهش

گاستون باشلار فیلسوف و منتقد ادبی مکتب نو فرانسوی است که در زمینه نقد ادبی و هنری، فلسفه علم، روانکاوی و پدیدارشناسی نظریات و تحلیل‌های ویژه و مختص به خود را دارا است ولی بیشتر به خاطر تحلیل و بررسی تخیل در اثر هنری، مؤلف و مخاطب شناخته می‌شود. فیلسوفی که در پی شناخت بیشتر واقعیت و حقیقت لاجرم وارد دنیای هنر می‌شود او به همین منظور در ابتدا شعر را به عنوان پیکره مطالعاتی انتخاب کرده و در صدد ورود به دنیای خیالی شاعران برآمد، چراکه معتقد بود دنیای انتزاعی فلسفه و مابعدالطبیعه از درک واقعی حقیقت عاجز هستند و باید آن را در دنیای خیالی شاعران و هنرمندان جستجو کرد چون هنرمندان در لحظه آفرینش وارد دنیای خیال و حقیقت می‌گردند. در واقع موضوع اصلی آثار و نظریات باشلار پیرو بررسی و تحلیل تخیل است. باشلار جهت تحلیل اثر هنری، به تخیل مؤلف مراجعه کرده و ریشه‌های آن را در گذشته‌های دور جستجو می‌کند. بر این اساس با توجه به نظریات علوم کهن، عناصر اصلی و اولیه سازنده جهان (آب، هوا، خاک و آتش) را مورد توجه قرار داده و آن را اساس شناخت بیشتر دنیای خیالی مؤلف قرار می‌دهد چراکه معتقد است تخیل بر پایه صورت‌های مادی شکل می‌گیرد. باشلار با پیوند عناصر چهارگانه و روانکاوی متأثر از کارل گوستاو یونگ در صدد تحلیل آثار هنری ادبی

۲۶۴ دوفصلنامه پژوهش‌های بین‌رشته‌ای ادبی، سال چهارم، شماره هفتم، بهار و تابستان ۱۴۰۱، مضمون‌شناسی آثار هنرمندان کرد «ایران، عراق، سوریه» از منظر نقد تخیلی گاستون باشلار با موضوع کرونا (نویسنده اول: علیرضا عزیزی یوسفکند)

برآمد. او بخشی از نظریات خویش را به تأثیر یونگ در باب روانکاوی و تحلیل ادبی هنری در کتاب روانکاوی آتش آورده است با این تفاوت شاخص که مانند یونگ به گذشته مؤلف کاری نداشته و تنها به بررسی ریشه‌های تخیل مؤلف در گذشته‌های دور یعنی ضمیر ناخودآگاه جمعی و عناصر چهارگانه می‌پردازد. در روانکاوی خیالات شاعران را نشانه و معلول امر دیگری می‌دانند و آن‌ها را به علل و زمینه‌های اصلی‌شان فرو می‌کاهدند اما ما در مواجهه با خیال شاعران در پی تعلیل و فرو کاهش آن‌ها نیستیم بلکه در پی درک خود صور خیالیم. ما باید با قبول صور خیال آغاز کنیم و تا آنجا می‌توانیم با مبالغه، صور خیال را افزایش دهیم. در واقع مبالغه نوعی رویکرد همدلانه و مشارکت جویانه و بازیگرانه در خیال شاعر است یعنی ما سعی می‌کنیم خودمان را در دل آن خیال بیفکنیم و گوشه‌های ناگفته آن را کشف کنیم. (باشلار ۱۳۹۸، ۱۱) در واقع مطابق نظریات باشلار، برای ورود به تخیل مؤلف باید خویشتن را با آن یکی دانست و برای سهل شدن این امر به بازشناسی و تحلیل عناصر چهارگانه در اثر ادبی هنری پرداخته می‌شود.

نقد تخیلی تنها روشی است که می‌تواند تعریفی از نقش‌ها، تصاویر و تخیلات را در مسیر گوناگون شدن و دگرگونی آن‌ها به دست دهد، الگویی مناسب که خواننده اثر ادبی و بیننده اثر هنری را بیش‌ازپیش به درک ماهیت و نحوه پیدایش اثر هنری رهنمون می‌کند. (تحویل‌داری ۵۶، ۱۳۸۷) باشلار برای تمایز میان داده‌های عقلانی و داده‌هایی که بر پایه باورها و علایق استوار شده است به موضوع تخیل پرداخت. او برای تخیل ارزش اخلاقی قائل است نه صرفاً بازتابی از نوع فردی یا جمعی. او تخیل را ملاک و شاخص اصلی مطالعات خویش قرار داده و به همین منظور به شناسایی و طبقه‌بندی تخیل پرداخت. باشلار تخیل را به دودسته بزرگ تولیدی و بازتولیدی تقسیم می‌کند. مهم‌ترین ملاک خلاقیت چگونگی ارتباط آن با عناصر اولیه است. عناصر اولیه و ماده آفرینش گاه صور بدیع، خیالی هستند. به بیان دیگر تخیل بازتولید تخیلی است که بر اثر ارتباط مستقیم با عناصر اولیه پدید نیامده باشند. در مقابل تخیل تولیدی و خلاق بر اثر ارتباط مستقیم با عناصر اولیه به خلق صور نوینی دست می‌زند. (نامور مطلق ۶۲-۱۳۸۶) از نظر باشلار اثر، شبکه‌ای از صورت‌های خیالی و مضامین را شکل می‌دهد که بر یک بنای واحد یعنی روی یکی از عناصر چهارگانه استوار شده باشد. از نگاه او اصالت و بدعت یک تصویر هنری ادبی در آن است که از یکی

دوفصلنامه پژوهش‌های بین‌رشته‌ای ادبی، سال چهارم، شماره هفتم، بهار و تابستان ۱۴۰۱، مضمون‌شناسی آثار هنرمندان کرد «ایران، عراق، سوریه» از منظر نقد تخیلی گاستون باشلار با موضوع کرونا (نویسنده اول: علیرضا عزیز یوسف‌کند)

۲۶۵

از عناصراً چهارگانه تغذیه کند. (حاج حسنی ۱۳۹۳) در این پژوهش بر اساس نقد تخیلی گاستون باشلار به بررسی و تحلیل آثار هنرمندان منتخب کرد در دوره اپیدمی کرونا می‌پردازیم.

۵. هنرمندان کرد و کرونا

هنرمند، امیال و انگیزه‌های ناخودآگاه را به تصاویری قابل قبول تبدیل می‌کند که چه بسا به شکل اولیه این امیال و انگیزه‌ها شبیه نباشند، اما مغری برای بیان آن‌ها هستند (زمانی و گلستانی بخت، ۱۳۹۹: ۲۲۴). کرونا و فضای حاصل از آن در جامعه موضوع آثار بسیاری از هنرمندان کرد به شمار می‌آید. تأثیر فضای حاصل از ویروس کرونا بر اندیشه، احساس و خلاقیت هنرمند در ارائه تصاویر هنری در میان هنرمندان کرد فراوان است. آثار خلق شده در مدیاهای مختلف اگرچه از نظر فرم و مضمون با یکدیگر تفاوت دارند ولی ساختار آن‌ها با ویژگی‌های منحصربه‌فرد این هنرمندان، تمایز و هویت خاصی به آن‌ها بخشیده است. کرونا و پیامدهای آن یک معضل جهانی معاصر است و در بسیاری از موارد باعث به وجود آمدن حس مشترک در میان انسان‌ها شده است. در اغلب موارد این حس مشترک باعث نزدیکی انسان‌ها و ارتباط بیشتر آن‌ها حتی به صورت مجازی شده است. هنرمندان به دلیل روحیه متفاوت و حساس جزو اولین گروه‌هایی بودند که به این مسأله واکنش نشان دادند. تأثیر و واکنش هنرمندان بسته به روحیه و نگرش آن‌ها متفاوت بوده و در آثارشان انعکاس یافته است. برخی از آثار خلق شده در جهت آموزش و ترغیب مردم به رعایت اصول بهداشتی بوده، برخی دیگر آثار دهشتناک و مخرب ویروس را از جهات مختلف انعکاس داده‌اند و گروهی دیگر بیشتر به کنج خلوت خویش رفته و ماجرا را به شیوه‌ای متفاوت‌تر در آثارشان منعکس داده‌اند. این انعکاس‌ها گاه روشن و واضح، گاه نمادین و پنهان در پس عناصر ظهور و متجلی شده است.

۲۶۶ دوفصلنامه پژوهش‌های بین‌رشته‌ای ادبی، سال چهارم، شماره هفتم، بهار و تابستان ۱۴۰۱، مضمون‌شناسی آثار هنرمندان کرد «ایران، عراق، سوریه» از منظر نقد تخیلی گاستون باشلار با موضوع کرونا (نویسنده اول: علیرضا عزیزی یوسفکند)

هنرمندان کرد نیز از این مسأله بی‌تأثیر نبوده و دنیا را از دریچه کرونا دیده، احساس و در آثارشان منعکس کرده‌اند. در این راستا تعدادی از آثار این هنرمندان انتخاب و با استفاده از رویکرد نقد تخیل باشلار مورد بررسی قرار می‌گیرد. بر اساس دیدگاه باشلار بهره‌گیری از عناصر خیالی از مهم‌ترین راه‌هایی است که زمینه به‌کارگیری عناصر چهارگانه را در اثر هنری فراهم می‌آورد. توجه و استفاده از عناصر چهارگانه در آثار هنری موجب بروز ویژگی‌هایی خاص و منطبق با این عناصر در هر اثر می‌شود. بر این اساس با توجه به رویکرد باشلار به عناصر چهارگانه در نقد تخیلی، آثار منتخب هنرمندان کرد در این پژوهش را با هر کدام از این عناصر به‌صورت مجزا تطبیق داده، بررسی و تحلیل می‌شود.

۵-۱. آب

بسیاری از اشیاء روزمره همواره به دلیل جاذبه‌های زیبایی شناختی و کاربردی مبنای بسیاری از استعارات و تشبیهات خیال‌انگیز و بدیع در هنر و ادبیات هستند (حسینی قزوینی، حسامی، ۱۳۹۸: ۷۵). اولین مورد از عناصر چهارگانه آب است. آب عنصری انعطاف‌پذیر است که دارای قابلیت تغییر حالت بوده و به‌صورت جامد یا گاز تبدیل می‌شود. آب خاصیت پاک‌کنندگی و تطهیر دارد و نمادی از منشأ حیات، انعطاف‌پذیری، شادابی، زایش و تولد است اما در عین حال می‌تواند مرگ و ویرانی نیز به دنبال داشته باشد. آب دارای ماهیت دوگانه و متضاد است. از یک طرف مایه حیات، زندگی‌بخش، سلامتی و ... است و از طرف دیگر با طغیان آن باعث نابودی سایر عناصر و موجودات می‌شود.

موضوع الوهیت و قداست آب، به دلیل اهمیت آب در باروری و زاینده‌گی طبیعت، در میان ایرانیان، امری مهم و پیچیده است و بخش مهمی از اساطیر، به این عنصر حیاتی اختصاص یافته است (دادور، ۱۳۹۸: ۶۶). آب در اکثر مواقع در حرکت و جریان است و بیشتر

دوفصلنامه پژوهش‌های بین‌رشته‌ای ادبی، سال چهارم، شماره هفتم، بهار و تابستان ۱۴۰۱، مضمون‌شناسی آثار هنرمندان کرد «ایران، عراق، سوریه» از منظر نقد تحلیلی گاستون باشلار با موضوع کرونا (نویسنده اول: علیرضا عزیزی یوسفکند)

۲۶۷

فعالیت‌هایش در درون و زیر سطحش پنهان است. هنگامی که راکد و بدون حرکت می‌شود موجب تباهی و مرگ خواهد شد و از ماهیت اصلی خویش یعنی زندگی فاصله می‌گیرد. آب پاکیزه و روان موجب سلامتی است درحالی‌که آب راکد، آلوده و مرگ‌آفرین است. رنگ آب نیز نشان‌دهنده ماهیت آن است. آب‌های ایستا نشان از تباهی و مرگ دارند و آب‌های روشن مصداق زندگی هستند. آب‌های روشن معمولاً در استعارات ساده بکار می‌روند و مخاطب را به تعمق وامی‌دارند (تحویلملداری ۷۶-۶۹:۷۱). آب همچون ناخودآگاه ریشه در تاریکی و زوایای پنهان دارد. از دل زمین و یا صخره‌ای می‌جوشد همچنان که ناخودآگاه در دل خواب با تخیل خلاق و پویا شروع به جوشش و فراقنی می‌نماید (حرمتی، ۱۳۸۰:۹۸). آب یا بلغم از نظر مزاجی سرد و تر است؛ در سنت ویکا، آب با جهت غرب، فصل پاییز و رنگ آبی مرتبط است. در ایران و از دیدگاه طب سنتی، آب سرد و تر است و با فصل زمستان، برف و رنگ سفید نشان داده می‌شود (میرفندر سکی، ۱۳۹۸: ۹).

نمود بصری عنصر آب در آثار هنرمند کرد سوری، شروان بدری، استفاده از رنگ آبی، سفید و سبز در سطح زیاد در آثارش است. مطابقت رنگ عنصر آب در این مجموعه اثر هنرمند به‌خوبی دیده می‌شود. در اثرهای منتخب‌شده از این هنرمند در این پژوهش، عمدتاً رنگ مایه‌های سرد غالب است. حضور رنگ مایه‌های سبز، آبی و سفید به مقدار زیاد در همه این آثار مشاهده می‌شود. موضوع اغلب آثار این دوره هنرمند را تصویر کادر بیمارستان در برمی‌گیرد. انسان‌های ازجان‌گذاشته بالباس‌های فرم به رنگ‌های آبی، سبز و سفید که به جنگ این ویروس ویران‌کننده آمده‌اند. در تعدادی از آثار هم نام ویروس covid 19 در کنار فیگور و پیکره کادر بیمارستان آمده که جزوی بی‌بدیل از ترکیب‌بندی اثر هستند. چهره افراد مصور شده نامشخص بوده و دور از هویت اصلی انسانی افراد است. چهره افراد پشت انبوه رنگ و فرم‌های دگردیس شده پنهان مانده و یا در زاویه‌ای ترسیم شده

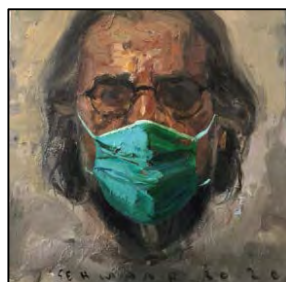
۲۶۸ دوفصلنامه پژوهش‌های بین‌رشته‌ای ادبی، سال چهارم، شماره هفتم، بهار و تابستان ۱۴۰۱، مضمون‌شناسی آثار هنرمندان کرد «ایران، عراق، سوریه» از منظر نقد تخیلی گاستون باشلار با موضوع کرونا (نویسنده اول: علیرضا عزیزی یوسفکند)

که مشخص نباشند (تصویر شماره ۱). تنها در یک اثر چهره فرد ترسیم شده با ما سک مشخص است که چهره خود هنرمند است (تصویر شماره ۲). هنرمند در این دست از آثارش کمتر از رنگ‌های روشن آبی، سبز و سفید استفاده کرده است که همانند مفهوم آب‌های روشن و روان نزد باشلار دارای مفهوم حیات‌بخش است و بیشترین استفاده هنرمند از طیف رنگ‌های سرد خاکستری تیره است که به نظر باشلار مفهومی تیره و ناامیدانه و حتی در بعضی موارد اشاره به مرگ دارد. اشاره به مرگ عزیزی که از طریق رؤیا بر فرد ظهور کرده و با روانشناسی ضمیر ناخودآگاه قابل اثبات هستند.

آب‌های راکد و ایستا مرگ‌هایی را یادآوری می‌کنند چراکه آب‌های مرده، آب‌های به خواب فرورفته هستند (باشلار، ۱۳۹۴: ۱۰۱). انعکاس مفهوم عنصر آب‌های کدر به صورت رنگ‌های تیره در آثار این هنرمند نشان‌دهنده اهمیت و توجه به بعد ناراحت‌کننده این بحران در ذهن هنرمند است که در آثارش از یک‌طرف به صورت رنگ‌های تیره و خاکستری طیف رنگ‌های سرد و از طرف دیگر سوژه فیگور کادر درمانی در آثارش انعکاس یافته است (جدول شماره ۱).

تصویر شماره ۱. اثر هنرمند کرد سوریه شروان بدری، منبع: آرشیو هنرمند.

دوفصلنامه پژوهش‌های بین‌رشته‌ای ادبی، سال چهارم، شماره هفتم، بهار و تابستان ۱۴۰۱، مضمون‌شناسی آثار هنرمندان کرد «ایران، عراق، سوریه» از منظر نقد تخیلی گاستون باشلار با موضوع کرونا (نویسندهٔ اول: علیرضا عزیزی یوسفکند)

۲۶۹

تصویر شماره ۲. خودنگاره هنرمند کرد سوریه، شروان بدری، منبع: آرشیو هنرمند.

جدول شماره ۱. جلوه عنصر آب در آثار هنرمند کرد سوریه، شروان بدری. منبع: نگارندگان.

اثر	نمود	باشلار	
	آب‌هایی به رنگ‌های خاکستری و سبز و آبی خاکستری	آب‌های را کد و ایستادگی را یاداوری می‌کنند چرا که آب‌های مرده، آب‌های به خواب فرورفته هستند.	عنصر آب
	آب‌هایی به رنگ‌های روشن، سبز و آبی روشن	آب‌های روشن مصداق زندگی، آب‌های روان و سرشار از زندگی	
منبع تصاویر: تصاویر از آرشیو شخصی هنرمند کرد سوریه، شروان بدری انتخاب و گرفته شده است.			

۲-۵. آتش

دومین مورد از عناصر چهارگانه که در این پژوهش بررسی و با آثار هنرمندان تطبیق داده خواهد شد عنصر آتش است. عنصر آتش بسیار پرحرارت و گرم است که موجب روشنایی هر فضایی شده و سرشار از زندگی است. آتش دارای خاصیت ایجاد تغییر، پاک‌سازی و تطهیر است. این عنصر درعین حال که گرمابخش و زندگی‌بخش است، قابلیت سوزاندن و

۲۷۰ دوفصلنامه پژوهش‌های بین‌رشته‌ای ادبی، سال چهارم، شماره هفتم، بهار و تابستان ۱۴۰۱، مضمون‌شناسی آثار هنرمندان کرد «ایران، عراق، سوریه» از منظر نقد تخیلی گاستون باشلار با موضوع کرونا (نویسنده اول: علیرضا عزیزی یوسفکند)

ویرانگری نیز دارد. آتش را همچنین به‌عنوان نمادی از خورشید بکار می‌برند. خورشید و نور آفتاب بزرگ‌ترین مصداق آتش در طبیعت بشمار می‌روند. آتش به معنی انرژی فراوان، حرکت و پویایی است. نور خورشید موجب رشد گیاهان، زندگی زیست محیط، شادابی و حرکت انسان می‌شود. باشلار در تبیین ویژگی‌های عنصر آتش می‌نویسد که برای انسان پیش‌ازتاریخ، آتش شایسته آن است که شناخته شود (باشلار، ۱۳۷۸، ۱۵۰). وی رمز جاننداری و طراوت تصاویر ادبی را منوط به حضور این عنصر می‌داند و معتقد است که تمام عناصر یک تصویر ادبی به اندکی آتش نیاز دارند تا جان بگیرند (خطاط، ۱۳۸۲، ۱۷۲). در نزد ایرانیان باستان نیز آتش یکی از عناصر مقدس و از آفریده‌های اهورامزدا بود که پس از آفریدن آن در عالم مینوی، این عنصر را در وجود تمام پیش‌نمونه‌های آفرینشی در جهان مادی پراکنده ساخت (گزیده‌های زاد اسپرم، ۱۳۶۶، ۲۶) و افزون بر آن این عنصر به دلیل درخشندگی، نیرومندی و فسادناپذیری در نزد زرتشتیان از کامل‌ترین مظاهر خداوندی است (دادور، ۱۳۸۵، ۱۲۰). آتش یا صفرا از نظر مزاجی گرم و خشک است؛ در سنت ویکا آتش با جهت جنوب، فصل تابستان و رنگ قرمز مرتبط است. در ایران و از دیدگاه طب سنتی، آتش گرم و خشک است و با فصل تابستان و رنگ زرد نشان داده می‌شود (میرفندر سکی ۱۳۹۸: ۹). عنصر آتش دارای شخصیت دوگانه یعنی حیات‌بخش و نابودکننده است. آتش با جلوه رنگ‌های گرم و درخشان دارای نیروی حیات‌بخش و روشن‌کننده تاریکی‌ها است. از طرف دیگر پایان و سرانجام آتش به خاکستر و رنگ‌های سپاه منجر می‌شود. این دوگانگی در آثار هنرمند کرد ایرانی محمد رستم زاده بوکانی (نامو) به‌خوبی انعکاس یافته است (جدول شماره ۲). نمود عنصر آتش در آثار این هنرمند رنگ غالب زرد و قرمز در اکثر آثار او است و مطابق با عنصر آتش. مطابقت رنگ عنصر آتش در آثار این هنرمند به‌خوبی دیده می‌شود. این هنرمند در دوران قرنطینه با استفاده از گوشی همراه و دنیای دیجیتال، با محور قرار دادن

دوفصلنامه پژوهش‌های بین‌رشته‌ای ادبی، سال چهارم، شماره هفتم، بهار و تابستان ۱۴۰۱، مضمون‌شناسی آثار هنرمندان کرد «ایران، عراق، سوریه» از منظر نقد تخیلی گاستون باشلار با موضوع کرونا (نویسندهٔ اول: علیرضا عزیزی یوسفکند)

۲۷۱

تصویر خویش با ماسک در مرکز اثر و مضمون کرونا، دست به خلق یک مجموعه اثر زده است که با عنصر آتش در دیدگاه باشلار قابل بررسی هستند.

تصویر شماره ۳. اثر هنرمند کرد ایرانی، محمد رستم زاده بوکانی (نامو)، منبع: آرشیو هنرمند. در این مجموعه اثر، چهره هنرمند با ماسک در وسط کادر به صورت مشترک در همه آن‌ها دیده می‌شود. مخاطب در لحظه اول دیدن این مجموعه آثار، چهره هنرمند ماسک زده را در اکثر این مجموعه به صورت وحشت کرده می‌بیند که با عناصر بصری، فرم‌ها و رنگ‌ها تلفیق شده است؛ اما با تأمل و کمی بررسی دقیق‌تر این برداشت اولیه کم‌رنگ خواهد شد. در بخشی از آثار این هنرمند آتش با جلوه رنگ‌های گرم و درخشان و خصوصیات نهادینه آن دیده می‌شود. مطابق نظریات باشلار آتش قرمز، حاوی نیروی زندگی و حیات‌بخش است. در این دست از آثار، گویی که هنرمند همچون نیروی حیات‌بخش و روشن‌کننده آتش، معتقد به تجدیدقوا و مقابله با بحران حاصل از کرونا در جهان است. در آثار این دوره هنرمند با دیدی پرسشگر و خوش‌بینانه به مبارزه با این بحران پرداخته، گذر از بحران و دنیایی روشن را پیش‌بینی می‌کند (تصویر شماره ۳). در بخشی دیگر از آثار این هنرمند، محتوای طنزآلود و سرشار از زندگی، که اشاره به زندگی خانوادگی و خانه نشین شدن مردان و کمک در امور خانه داری دارد انعکاس یافته است. (تصویر شماره ۴)

۲۷۲ دوفصلنامه پژوهش‌های بین‌رشته‌ای ادبی، سال چهارم، شماره هفتم، بهار و تابستان ۱۴۰۱، مضمون‌شناسی آثار هنرمندان کرد «ایران، عراق، سوریه» از منظر نقد تخیلی گاستون باشلار با موضوع کرونا (نویسنده اول: علیرضا عزیزی یوسفکند)

تصویر شماره ۴. اثر هنرمند کرد ایرانی محمد رستم زاده بوکانی (نامو)، منبع: آرشیو هنرمند.

در سومین بخش آثار این هنرمند در این مجموعه، همچون پایان آتش که منتهی به نابودی و خاکستر می‌شود نیروی تهدیدگر این ویروس را با استفاده از فضا و رنگ‌های تاریک، ماسک‌هایی با فرم‌های هراس‌آور، خط‌های سیاه و درهم‌تنیده به تصویر کشیده و سرانجامی ناخوشایند را برای خویشان رقم می‌زند (تصویر شماره ۵).

تصویر شماره ۵. اثر هنرمند محمد رستم زاده بوکانی (نامو)، ایران، منبع: آرشیو هنرمند.

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

جدول شماره ۲. جلوه عنصر آتش در آثار هنرمند کرد ایرانی، محمد رستم زاده بوکانی (نامو). منبع: نگارندگان

اثر	نمود	باشلار	
-----	------	--------	--

دوفصلنامه پژوهش‌های بین‌رشته‌ای ادبی، سال چهارم، شماره هفتم، بهار و تابستان ۱۴۰۱، مضمون‌شناسی آثار هنرمندان کرد «ایران، عراق، سوریه» از منظر نقد تخیلی گاستون باشلار با موضوع کرونا (نویسندهٔ اول: علیرضا عزیزی یوسفکند)

۲۷۳

	<p>پنهان‌شده در لایه‌های زیرین نمادین رنگ‌های گرم پس‌زمینه، طنز سرشار به نشان طراوت و زندگی در زندگی خصوصی هنرمند</p>	<p>عنصر گرم و حیات‌بخش، جان‌مایه زندگی در عناصر ادبی و هنری</p>	<p>عنصر آتش</p>	
	<p>پنهان‌شده در لایه‌های زیرین نمادین رنگ‌های سیاه پس‌زمینه و خطوط سنگین و درهم‌تنیده، فرم وحشت آور ماسک</p>	<p>عنصر گرم و نابودکننده، جان‌مایه یاس و وحشت در اثر ادبی هنری</p>		
<p>منبع تصاویر: تصاویر از آرشیو شخصی هنرمند کرد ایرانی محمد رستم زاده بوکانی انتخاب و گرفته شده است.</p>				

۳-۵. خاک

سومین مورد از عناصر چهارگانه که در این پژوهش برر سی و با آثار هنرمندان تطبیق داده خواهد شد عنصر خاک است. عنصر خاک دارای کیفیت سرد و خشک است. خاک رکن اصلی کره زمین بوده و منبع اکثر عناصر دیگر روی زمین است. خاک در اکثر مواقع در حال حرکت، فعالیت و زایش است. سرنوشت زمین بار گرفتن و زاییدن مستمر و زندگی بخشیدن به هر چیز بی‌جان و ستردنی است که به خاک بازمی‌گردد (الیاده، ۱۳۷۶، ۲۴۹).

در ایران و از دیدگاه طب سنتی، خاک یا سودا دارای مزاج سرد و خشک است و با فصل پاییز و رنگ سیاه نشان داده می‌شود (دریایی، ۶۷-۱۳۹۱: ۷۲). بررسی باورها و آیین‌های باستانی، نشان می‌دهد که زمین (خاک) مادر موجودات است و آن‌ها از زمین آفریده می‌شوند و هر چه از آن پدید آید، جان دارد و هر چه به زمین بازگردد، دوباره جان می‌یابد. در اساطیر

۲۷۴ دوفصلنامه پژوهش‌های بین‌رشته‌ای ادبی، سال چهارم، شماره هفتم، بهار و تابستان ۱۴۰۱، مضمون‌شناسی آثار هنرمندان کرد «ایران، عراق، سوریه» از منظر نقد تخیلی گاستون باشلار با موضوع کرونا (نویسنده اول: علیرضا عزیزی یوسفکند)

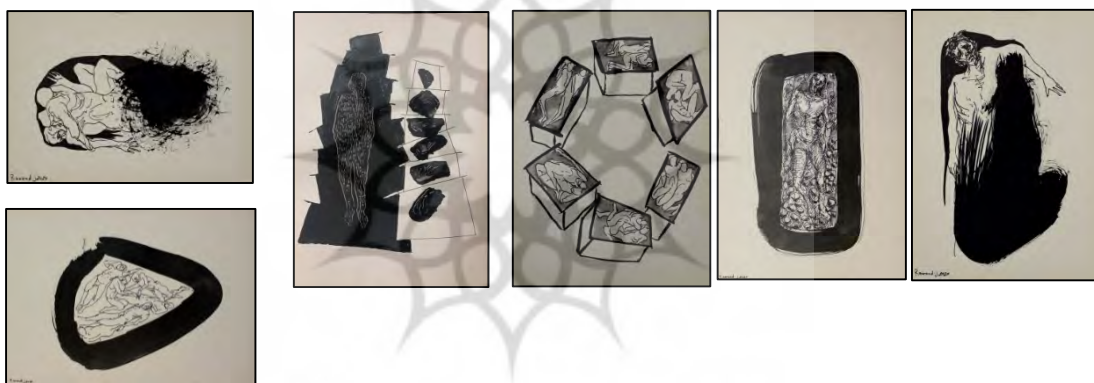
ایرانی، آفرینش زمین در مرحله سوم، پس از آب است (دادور، ۱۳۹۸: ۶۶). عنصر خاک دارای ماهیت دوگانه و متضاد است. از یک سو موجب زایش عناصر دیگر بوده و از سوی دیگر با قهر و طغیان باعث نابودی سایر عناصر می‌شود.

نمود بصری عنصر خاک در آثار هنرمند کرد عراقی، روند جعفر، به صورت استفاده از سطوح یکدست رنگ‌های سیاه و فضای حاکم در ترکیب‌بندی آثار دیده می‌شود. سوژه اصلی این مجموعه اثر هنرمند، انسان است. فیگور انسان‌ها به لحاظ جسمانی موردنظر هنرمند نبوده و بیشتر به روحانیت آن‌ها توجه شده است. برای همین قالب جسمانی انسان‌ها در بعضی موارد از حالت عادی خارج شده و چهره آن‌ها قابل تشخیص نیست. این مجموعه اثر هنرمند را می‌توان در دو بخش مجزا در تعامل با عنصر خاک بررسی کرد. در دسته اول آثار، فیگور انسان‌هایی ترسیم شده که خاک آن‌ها را دربر گرفته است. گویی که جان آن‌ها را گرفته و برای همیشه در دل خاک آرامیده‌اند. ترکیب‌بندی این دسته عموماً متمرکز بوده و عناصر در وسط کادر ترسیم شده‌اند. انسان‌ها به صورت انفرادی یا گروهی در وسط کادر ترسیم شده‌اند درحالی‌که تمام و یا بخشی از اندام آن‌ها را خاک دربر گرفته و پوشانده است. فیگور انسان‌ها بدون حرکت و به صورت ایستا ترسیم شده درحالی‌که روح آن‌ها از جسم جدا شده و جسم مادی آن‌ها را خاک دربر گرفته است (تصویر شماره ۶). دسته دوم آثار این مجموعه، فیگور انسان‌هایی ترسیم شده است که گویی از درون خاک برخاسته‌اند. گویی خاک به مرده جان دوباره داده و تازه از گور برخاسته‌اند. اجسام آن‌ها به صورت غیرطبیعی و مشابه ربات یا آدمک‌های چوبی به نظر می‌رسد. انسان‌ها به صورت گروهی و در کنار هم ترسیم شده‌اند گویی که همگی تازه از درون قبر برخاسته و جسم آن‌ها بدون جزئیات مادی با لایه‌های ضخیم رنگ سیاه یکدست و حرکت آزاد کاردک نقاشی، در دست هنرمند، ترسیم شده است. به نظر قرنطینه حاصل از این اپیدمی باعث رجوع این هنرمند به ناخودآگاه جمعی و تعمق درگذشته ملت خویش شده و اینجا انعکاس یافته است. تصاویر خلق شده

دوفصلنامه پژوهش‌های بین‌رشته‌ای ادبی، سال چهارم، شماره هفتم، بهار و تابستان ۱۴۰۱، مضمون‌شناسی آثار هنرمندان کرد «ایران، عراق، سوریه» از منظر نقد تخیلی گاستون باشلار با موضوع کرونا (نویسندهٔ اول: علیرضا عزیزی یوسفکند)

۲۷۵

در این دست آثار می‌تواند اشاره به نسل‌کشی، انغال و زنده به گور کردن کردهای عراق توسط حاکم وقت صدام حسین داشته باشد که در این دوره هم‌زمان با درد کرونا، درد نسل‌کشی اجداد هنرمند زنده شده و در آثارش انعکاس یافته است. یعنی به‌نوعی ترس حاصل از نسل‌کشی و ترس از عواقب کرونا به‌صورت هم‌زمان در آثارش متجلی شده است (تصویر شماره ۷). به همین جهت عنصر خاک در همه آثار این دوره هنرمند تجلی یافته و با فیگور انسان‌ها عجین شده است. عنصر خاکی که جان می‌بخشد و گاهی جان می‌ستاند (جدول شماره ۳).

تصویر شماره ۶ اثر هنرمند کرد عراقی جعفر بدری، منبع: آرشیو هنرمند

پروژه نگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

۲۷۶ دوفصلنامه پژوهش‌های بین‌رشته‌ای ادبی، سال چهارم، شماره هفتم، بهار و تابستان ۱۴۰۱، مضمون‌شناسی آثار هنرمندان کرد «ایران، عراق، سوریه» از منظر نقد تخیلی گاستون باشلار با موضوع کرونا (نویسنده اول: علیرضا عزیزی یوسفکند)

تصویر شماره ۷. اثر هنرمند کرد عراقی جعفر بدری، منبع: آرشیو هنرمند.

جدول شماره ۳. جلوه عنصر خاک در آثار هنرمند کرد عراقی، جعفر بدری، منبع: نگارندگان.

اثر	نمود	باشلار	
-----	-----	عنصر خشک و حیات‌بخش، جان‌مایه زندگی در سایر عناصر	
	پنهان‌شده در لایه‌های زیرین نمادین لایه‌های ضخیم رنگ سیاه،	عنصر گرم و نابودکننده، جان‌مایه یاس و وحشت در اثر ادبی هنری	عنصر خاک
منبع تصاویر: تصاویر از آرشیو شخصی هنرمند کرد عراقی جعفر بدری انتخاب و گرفته شده است.			

۶. نتیجه‌گیری

هدف این پژوهش، بررسی تأثیر پاندمی کرونا و فضای حاصله از آن بر هنرمندان کرد و آثارشان است. در این پژوهش با رویکرد و روش نقد تخیلی باشلار، آثار هنرمندان کرد در دوره کرونا به حوزه تحلیل تصویر وارد می‌شود. با استفاده از این رویکرد نقدی، آثار سه

دوفصلنامه پژوهش‌های بین‌رشته‌ای ادبی، سال چهارم، شماره هفتم، بهار و تابستان ۱۴۰۱، مضمون‌شناسی آثار هنرمندان کرد (ایران، عراق، سوریه) از منظر نقد تخیلی گاستون باشلار با موضوع کرونا (نویسندهٔ اول: علیرضا عزیزی یوسفکند)

۳۷۷

هنرمند کرد منتخب در (ایران، عراق، سوریه) با نظریه عناصر چهارگانه و تخیل باشلار به صورت مستقل تطبیق داده شده و تحلیل شد. در این راستا ابتدا از میان آثار جمع‌آوری شده از هنرمندان کرد (ایران، عراق، سوریه)، از هر کشور آثار یک هنرمند به روش هدفمند که دارای کیفیت هنری و محتوای موردنظر پژوهش بود انتخاب گردید. سپس آثار منتخب را با عناصر چهارگانه مطابق نظریه نقد تخیل باشلار، تطبیق داده و به صورت جداگانه و مستقل مورد تحلیل واقع گشت.

نتایج حاصل از پژوهش پیش‌رو گویای آن است که جلوه کرونا در آثار هنرمند کرد سوری، به صورت مشخص و مستقیم با استفاده از فیگور کادر بیمار ستان بالباس فرم و ماسک انعکاس یافته است. نمود عنصر آب در آثار این هنرمند با جلوه رنگ‌های کدر و خاکستری طیف سبز، آبی و سفید انعکاس یافته است که مطابق نظر باشلار با آب‌های راکد و ایستا همخوانی داشته و اشاره به مرگ و ناامیدی در آثار این هنرمند دارد.

جلوه کرونا در آثار هنرمند کرد ایرانی، به صورت مشخص و مستقیم با استفاده از پرتره هنرمند با ماسک انعکاس یافته است. نمود عنصر آتش در آثار این هنرمند با جلوه رنگ‌های گرم طیف قرمز و زرد انعکاس یافته است که مطابق نظر باشلار با عنصر آتش همخوانی داشته و به سه گونه و حالت متفاوت در آثار این هنرمند منعکس شده و مورد تحلیل و بررسی واقع گشت. این هنرمند تبعات کرونا را در سه بخش امید و زندگی، طنز، مرگ و ناامیدی در آثارش منعکس کرده است.

جلوه کرونا در آثار هنرمند کرد عراقی، به صورت غیرمستقیم با فضاسازی و استفاده از فیگور انسان‌های در کنار هم باحالت‌های مختلف انعکاس یافته است. نمود عنصر خاک در آثار این هنرمند با جلوه فضای حاکم در اثر، رنگ‌های سیاه و خاکستری و فیگورهای مرده انعکاس یافته است که مطابق نظر باشلار با عنصر خاک همخوانی داشته و در آثار این هنرمند بیشتر منعکس‌کننده ترس ناشی از این پدیده بوده و به مرگ و ناامیدی اشاره دارد.

۲۷۸ دوفصلنامه پژوهش‌های بین‌رشته‌ای ادبی، سال چهارم، شماره هفتم، بهار و تابستان ۱۴۰۱، مضمون‌شناسی آثار هنرمندان کرد «ایران، عراق، سوریه» از منظر نقد تخیلی گاستون باشلار با موضوع کرونا (نویسنده اول: علیرضا عزیزی یوسفکند)

پس از جمع‌آوری آثار موردنظر در این پژوهش و بررسی نمونه‌های موردنظر به لحاظ کیفیت هنری، ماهیت و محتوای موردنظر هیچ‌یک از آثار هنرمندان دارای قابلیت تطبیق با عنصر هوا به صورت مستقل و تحلیل آن از منظر باشلار، تشخیص داده نشد. اگرچه نمود عنصر هوا به صورت ضمنی در آثار هنرمندان منعکس شده بود ولی به دلایل فوق به صورت مستقل در این پژوهش تحلیل نشد.

در این پژوهش مطابق رویکرد نقد تخیلی باشلار، عناصر چهارگانه هرکدام با آثار یک هنرمند تطبیق داده شد و ارتباط آن‌ها با محتوا و معانی مستتر در آثار مورد تحلیل و بررسی قرار گرفت که ما را به تخیل هنرمند و مضمون آثار خلق شده هدایت کرد. مطابق نتایج حاصل از پژوهش، کرونا بیشتر تأثیر منفی روی هنرمندان کرد داشته و منعکس‌کننده درد و رنج آن‌ها و فضای حاکم ناامیدی در بین آثارشان دارد. در این آثار بیشتر فضای پیامدهای دردناک و سیاه این ویروس مشاهده شد. بنابراین برای تبیین و تحلیل یافته‌های گردآمده می‌توان بیان کرد که هنرمندان کرد در خلق اثر در دنیای کرونا همسو با جهان خیال‌پردازی، به مدد ماهیت نقاشی به نمایان‌تر شدن عناصر خیال خویش در پیکره محسوسات و مادیات تلاش نموده‌اند. همچنین با استناد به باور را سخ پیه‌شینیان در باب عناصر چهارگانه و نظریات باشلار در این زمینه، آثار منتخب خلق شده در این دوره با عناصر چهارگانه منطبق بوده و نظریات باشلار زمینه ورود به تخیل هنرمند را از این منظر فراهم کرده و نشان داد که هنرمندان منتخب در این پژوهش بیشتر به فضای درونی خویش مراجعه کرده و آثار این دوره آن‌ها بیشتر به سمت درون‌گرایی و دغدغه‌های درونی هنرمند گرایش پیدا کرده است و انعکاس مستقیم اثرات کووید ۱۹ در جامعه انسانی کمتر در آثار این هنرمندان انعکاس پیدا کرده است.

پی‌نوشت‌ها

دوفصلنامه پژوهش‌های بین‌رشته‌ای ادبی، سال چهارم، شماره هفتم، بهار و تابستان ۱۴۰۱، مضمون‌شناسی آثار هنرمندان کرد «ایران، عراق، سوریه» از منظر نقد تخیلی گاستون باشلار با موضوع کرونا (نویسندهٔ اول: علیرضا عزیزی یوسفکند)

۲۷۹

2- Carl Gustav Jung ، 1961-1875

3- Lowe & Brydton: Psychoanalysis of Fire (1964) Baslar ، Gaston

(Prinkrs) Ltd., London, N.W.JO

کتاب‌نامه

- اسماعیلی، مراد (۱۳۹۹) بازتاب جلوه‌های این جهانی در شعر، نقاشی و معماری عصر صفوی با رویکرد تطبیقی هنری رماک، *دوفصلنامه علمی پژوهش‌های بین‌رشته‌ای ادبی*، سال ۲، شماره ۴، صص ۳۶-۷۰.
- الیاده، میرچا (۱۳۷۶) *رساله در تاریخ ادیان*، مترجم: ستاری، جلال، تهران: سروش.
- باشلار، گاستون (۱۳۷۸) *روانکاوی آتش*، مترجم: ستاری، جلال، چاپ دوم، تهران: توس.
- باشلار، گاستون (۱۳۷۷). *شعله شمع*، مترجم: ستاری، جلال، چاپ دوم، تهران: توس.
- باشلار، گاستون (۱۳۹۸). *دیالکتیک برون و درون*، مترجم: مازیار، امیر، چاپ سوم، تهران: فرهنگستان هنر.
- باشلار، گاستون (۱۳۹۴). *آب و رویاها*، پژوهشی بر تخیل ماده، مترجم: کی فرخی، مهرانوش، اصفهان: پرسش آبادان.
- تقوی فردود، زهرا (۱۳۹۵) ظهور تصویر و تجلی آن بر زبان درویدی و فرویدی و رؤیایپردازی باشلاری، *فصلنامه علمی نقد زبان و ادبیات خارجی*، تهران، دوره ۱۲، شماره ۱۶، صص ۷۱-۸۳.
- تحویل‌داری، نگین (۱۳۸۷) نقد دنیای خیال و نقد مضمونی، تهران، *فصلنامه علمی پژوهش‌نامه فرهنگستان هنر*، شماره ۸، صص ۵۴-۶۲.

۲۸۰ دوفصلنامه پژوهش‌های بین‌رشته‌ای ادبی، سال چهارم، شماره هفتم، بهار و تابستان ۱۴۰۱، مضمون‌شناسی آثار هنرمندان کرد «ایران، عراق، سوریه» از منظر نقد تخیلی گاستون باشلار با موضوع کرونا (نویسنده اول: علیرضا عزیزی یوسفکند)

- حرمتی، حمیده، رضاپور مقدم، رویا (۱۳۹۷) تحلیل ادبی و هنری رویا در متن و نگاره داستان (خواب دیدن توس سیاوش را) از منظر نقد تخیلی گاستون باشلار، تهران، **پژوهشنامه علمی ادب حماسی**، دوره ۱۵، شماره ۲۸، صص ۷۵-۹۴.
- حرمتی، حمیده، رضاپور مقدم، رویا (۱۳۹۸). **نقد تخیلی تصویرگری نگاره‌های خاوران نامه با دیدگاه گاستون باشلار**، پایان‌نامه کارشناسی ارشد پژوهش هنر، دانشکده هنر و معماری دانشگاه مازندران.
- حاج حسنی، اعظم، محمودی، فتانه (۱۳۹۳) تطبیق عنصر خیال، در متن و نگاره‌های خاوران نامه با رویکرد نقد تخیلی گاستون باشلار، **فصلنامه علمی ادبیات تطبیقی**، تهران، شماره ۱۰، صص ۳۶-۶۲.
- حسینی قزوینی، حسامی (۱۳۹۸). زیبایی‌شناسی دریافت اشیاء روزمره در متون ادب فارسی از منظر هانس روبرت یاوس، **دو فصل نامه علمی پژوهش‌های بین‌رشته‌ای ادبی**، سال ۱، شماره ۲، صص ۷۴-۱۰۲.
- خطاط، نسرین (۱۳۸۲) نیچه از نگاه باشلار، تهران، **فصلنامه علمی علوم انسانی**، شماره ۳۹-۴۰، صص ۳۹-۵۹.
- دادور، ابوالقاسم، روزبھانی، رویا (۱۳۹۸) بازتاب طبیعت در گستره اساطیر ایران، تهران، **مجله علمی جلوه هنر**، دوره ۱۱، شماره ۲۲، صص ۶۳-۷۲.
- دادور، ابوالقاسم، منصور، الهام (۱۳۸۵) **درامدی بر اسطوره و نهادهای ایران و هند در عهد باستان**، تهران: دانشگاه الزهرا.
- دریایی، محمد (۱۳۹۱) **مزاج خود را بشناسیم: مزاج خوراکی‌ها و مصلحات آنها**، تهران: سفیر اردهال.

دوفصلنامه پژوهش‌های بین‌رشته‌ای ادبی، سال چهارم، شماره هفتم، بهار و تابستان ۱۴۰۱، مضمون‌شناسی آثار هنرمندان کرد «ایران، عراق، سوریه» از منظر نقد تخیلی گاستون باشلار با موضوع کرونا (نویسندهٔ اول: علیرضا عزیزی یوسفکند)

۲۸۱

- زمانی، مریم؛ گلستانی بخت، طاهره (۱۳۹۹). نگاهی به کاربرد رؤیا در چند داستان اسماعیل فصیح از منظر روان تحلیل‌گری یونگ و فروید، *دو فصل‌نامه علمی پژوهش‌های بین رشته‌ای ادبی*، سال ۲، شماره ۴، صص ۲۲۱-۲۵۱.
- سرلو، خوان ادواردو (۱۳۸۹) *فرهنگ نمادها*، مترجم: مهرانگیز اوحدی، تهران: دستان.
- شامیان ساروکلائی، اکبر؛ علیزاده، حمیرا (۱۳۹۳) طبیعت و تخیل خلاق در شعر سپهری و سینمای کیارستمی، تهران، *فصلنامه علمی پژوهش‌های ادبیات تطبیقی*، دوره ۲، شماره ۲، صص ۷۹-۱۰۴.
- عباسی، علی (۱۳۸۶) جایگاه من فردی یا من خلاق، *فصلنامه علمی پژوهش‌نامه فرهنگستان هنر*، تهران، شماره ۸، صص ۱۱۳ - ۱۲۹.
- علی‌پور، پوران (۱۳۹۴) ساخت‌گرایی و روانکاوی تقابل‌های محتوایی (نقدی بر رمان گلاب خانم اثر قاسمعلی فراست)، *همایش ملی نظریه و نقد ادبی در ایران*، تهران.
- علی‌پور، پوران (۱۳۶۶). *گزیده‌های زادا سپهر*، مترجم: محمدتقی را شد محصل، تهران، مؤسسه مطالعاتی و تحقیقات فرهنگی.
- میرفندرسکی، حمیده، طباطبایی جبلی، زهره (۱۳۹۸) بازنمایی رنگ عناصر چهارگانه تصویر فرشته چهارسر در کتاب معراج نامهٔ میرحیدر بر مبنای نجوم، تهران، *نشریه علمی باغ نظر*، شماره ۷۴، صص ۵ - ۱۶.
- نامور مطلق، بهمن (۱۳۸۶) پدیدارشناسی تخیل نزد باشلار، تهران، *فصلنامه علمی پژوهش‌نامه فرهنگستان هنر*، شماره ۶، صص ۱۰۳-۱۱۷.
- نامور مطلق، بهمن (۱۳۸۶). باشلار بنیان‌گذار نقد تخیلی، تهران، *فصلنامه علمی پژوهش‌نامه فرهنگستان هنر*، شماره ۳، صص ۵۷ - ۷۲.

۲۸۲ دوفصلنامه پژوهش‌های بین‌رشته‌ای ادبی، سال چهارم، شماره هفتم، بهار و تابستان ۱۴۰۱، مضمون‌شناسی آثار هنرمندان کرد «ایران، عراق، سوریه» از منظر نقد تخیلی گاستون باشلار با موضوع کرونا (نویسنده اول: علیرضا عزیزی یوسفکند)

- Gaston .Psychoanalysis of Fire (1964) Baslar .Lowe & Brydont: (Prinkrs) Ltd., London, N.W.JO

References

- Abbasi, Ali. 2007. “Jaygah-i Man-i Fardi ya Man-i Khallaq [The Status of Individual or Creative I].” *Faslnami-yi Ilmi-yi Pazhuhishnami-yi Farhangistan-i Hunar [Quarterly Journal of Iranian Academy of Arts]* no. 8: 113-129. [in Persian]
- Alipur, Puran. 2015. “Sakhtargarayi va Ravankavi-yi Taqabul-ha-yi Muhtavayi (Naqd-i bar Ruman-i *Gulab Khanum* Asar-i Qasemali Farasat [Structuralism and the Psychoanalysis of Content-based Contrasts (A Critique of the Novel *Ms. Gulab* by Qasemali Farasat].” Tehran: National Conference on Literary Theory and Criticism. [in Persian]
- Bachelard, Gaston. 2019. *The Dialectics of Inside and Outside*. Translated by Maziar Amir. Tehran: Iranian Academy of Arts. [in Persian]
- Bachelard, Gaston. 1998. *The Flame of a Candle*. Translated by Jalal Sattari. Tehran: Tus Publications. [in Persian]
- Bachelard, Gaston. 1999. *The Psychoanalysis of Fire*. Translated by Jalal Sattari. Tehran: Tus Publications. [in Persian]
- Bachelard, Gaston. 2015. *Water and Dreams: An Essay on the Imagination of Matter*. Translated by Mehrnush Kayfarrokhi. Isfahan: Porsesh-e Abadan Publications. [in Persian]
- Cirlot, Juan Eduardo. *A Dictionary of Symbols*. Translated by Meharniz Awhadi. Tehran: Dastan Publications. [in Persian]

دوفصلنامه پژوهش‌های بین‌رشته‌ای ادبی، سال چهارم، شماره هفتم، بهار و تابستان ۱۴۰۱، مضمون‌شناسی آثار هنرمندان کرد «ایران، عراق، سوریه» از منظر نقد تخیلی گاستون باشلار با موضوع کرونا (نویسنده اول: علیرضا عزیزی یوسفکند)

۲۸۳

- Dadavar, Abolqasem, and Ruzbehani, Roya. 2019. "Baztab-i Tabi'at dar Gustari-yi Asatir-i Iran. [Reflection of Nature in the Expanse of Persian Myths.]" *Majalli-yi Ilmi-yi Jilvi-yi Hunar [Journal of Art Effect]* 11 no. 22: 63-72. [in Persian]
- Dadvar, Abolqasem, and Mansuri, Elham. 2006. *Daramad-i bar Usturi va Nahad-ha-yi Iran va Hind dar Ahd-i Bastan [Myths and Persian and Indian Institutions in the Ancient Times: An Introduction]*. Tehran: al-Zhara University. [in Persian]
- Daryayi, Mohammad. 2012. *Mizaj-i Khud ra Bishinasim: Mizaj-i Khuraki-ha va Muslihat-i an [Let's Know Our Temperament: Foods' Temperaments and Their Correctives]*. Tehran: Safir-e Ardehal. [in Persian]
- Eliade, Mircea. 1997. *Treatise on the History of Religions*. Translated by Jalal Sattari. Tehran: Soroush Publications. [in Persian]
- Haj Hassani, A'zam, and Mahmudi, Fattaneh. 2014. "Tatbiq-i Unsur-i Khiyal dar Matn va Nigari-ha-yi *Khavarannami* ba Ruykard-i Naqd-i Takhyyuli-yi Gaston Bachelard. [A Study of the Adaptation of the Element of Imagination in the Text and Paintings of *Khavarannami* with Gaston Bachelard's Imagination Criticism Approach]." *Faslnami-yi Ilmi-yi Adabiyat-i Tatbiqi [Journal of Comparative Literature]* 1 no. 2: 74-102. [in Persian]
- Hormati, Hamideh, and Rezapour Moqaddam Roya. 2014. "Naqd-i Takhyyuli-yi Tasvirgari-yi Nigari-ha-yi *Khavarannami* ba Didgah-i Gaston Bachelard. [Imagination Criticism of the Illustration of the Paintings of *Khavarannami* Using the Viewpoint of Gaston Bachelard]." Master's diss., Mazandaran University. [in Persian]

۲۸۴ دوفصلنامه پژوهش‌های بین‌رشته‌ای ادبی، سال چهارم، شماره هفتم، بهار و تابستان ۱۴۰۱، مضمون‌شناسی آثار هنرمندان کرد «ایران، عراق، سوریه» از منظر نقد تخیلی گاستون باشلار با موضوع کرونا (نویسنده اول: علیرضا عزیزی یوسفکند)

- Hormati, Hamideh, and Rezapour Moqaddam, Roya. 2018. "Tahlil-i Adabi va Hunari-yi Ru'ya dar Matn va Nigari-yi Dastan (Khabdidan-i Tus Siavash ra) az Manzar-i Naqd-i Takhayyuli-yi Gaston Bachelard [Literary and Artistic Analysis of Dreams in the Text and Paintings of the Story of *Tus Dreaming Siavash* from the Point of View of Gaston Bachelard's Imagination Criticism]." *Pazhuhishnami-yi Ilmi-yi Adabi-i Hamasi [Journal of Epic Literature]* 15 no. 28: 75-94. [in Persian]
- Hosseini, Qazvini, Hesam. 2019. "Zibayishinasi-yi Daryaft-i Ashya'i Ruzmarri dar Mutun-i Adab-i Farsi az Manzar-i Hans Robert Jauss. [Aesthetics of Perceiving Everyday Objects in the Texts of Persian Literature from the Point of View of Hans Robert Jauss]." *Dufaslnami-yi Ilmi-yi Pazhuhish-ha-yi Bayn-i Rishti'i-yi Adabi [Biannual Journal of Literary Interdisciplinary Studies]* 1 no. 2: 74-102. [in Persian]
- Isma'ili, Morad. 2020. "Baztab-i Jilvi-ha-yi Injahani dar Sh'ir, Naqqashi, va Mi'mari-yi Asr-i Safavi ba Ruykard-i Tatbiqi-yi Henry Remak [A Study of the Reflection of Worldly Effects in Poetry, Painting, and Architecture in the Safavid Era through Henry Remak's Comparative Approach]." *Dufaslnami-yi Pazhuhish-ha-yi Bayn-i Rishti'i-yi Adabi [Biannual Journal of Literary Interdisciplinary Studies]* 2 no. 4: 36-79. [in Persian]
- Khattat, Nasrin. 2003. "Nietzsche az Nigah-i Bachelard. [Nietzsche from Bachelard's Point of View]." *Faslnami-yi Ilmi-yi Ulum-i Insani [Journal of Human Sciences]* no.39 & 40: 39-59. [in Persian]
- Mirfendereski, Hamideh, and Jebelli, Zohreh. 2019. "Baznimayi-yi Rang-i Anasur-i Chahargani-yi Tasvir-i Firish-ti-yi Chaharsar dar

دوفصلنامه پژوهش‌های بین‌رشته‌ای ادبی، سال چهارم، شماره هفتم، بهار و تابستان ۱۴۰۱، مضمون‌شناسی آثار هنرمندان کرد «ایران، عراق، سوریه» از منظر نقد تخیلی گاستون باشلار با موضوع کرونا (نویسنده اول: علیرضا عزیزی یوسفکند)

۲۸۵

- Kitab-i *Mi'rajnami-yi Mirhaydar bar Mabna-yi Nujum* [Representation of the Color of the Four Elements in the Image of the Four-Headed Angel Mirhaydar's *The Book of The Ascension* Based on Astronomy].” *Nashriyyi-yi Ilmi-yi Bagh-i Nazar [Journal of The View Garden]* no. 74: 5-16. [in Persian]
- Namvar Motlagh, Bahaman. 2007. “Padidarshinasi-yi Takhayyul nazd-i Bachelard [Bachelard's Phenomenology of Imagination].” *Faslnami-yi Ilmi-yi Pazhuhishnami-yi Farhangistan-i Hunar* [Quarterly Journal of Iranian Academy of Arts] no. 6: 103-117.
  - Namvar Motlagh, Bahman. 2007. “Bachelard Bunyanguzar-i Naqd-i Takhayyuli [Bachelard: The Founder of Imagination Criticism].” *Faslanam-yi Ilmi-yi Pazhuhishnami-yi Farhangistan-I Hunar* [Quarterly Joournal of Iranian Academy of Arts] no. 3: 57-72. [in Persian]
  - Shamian Sarukala'i, Akbar, and Alizadeh, Humayra. 2014. “Tabi'at va Takhayyul-i Khallaq dar Sh'ir-i Sepehri va Sinima-yi Kiarostami [Nature and Creative Imagination in Sepehri's Poetry and Kiarostami's Cinema].” *Faslnami-yi Pazhuhish-ha-yi Adabiat-i Tatbiqi [Quarterly Journal of Comparative Literature]* 2 no.2: 79-104. [in Persian]
  - Tahvildari, Negin. 2018. “Naqd-i Dunya-yi Khiyal va Naqd-i Mazmuni [Critique of the World of Imagination and Thematic Critique].” *Faslnami-yi Ilmi-yi Pazhuhishnami-yi Farhangistan-i Hunar* [Quarterly Journal of Iranian Academy of Arts], no. 8: 54-62. [in Persian]

۲۸۶ دوفصلنامه پژوهش‌های بین‌رشته‌ای ادبی، سال چهارم، شماره هفتم، بهار و تابستان ۱۴۰۱، مضمون‌شناسی آثار هنرمندان کرد «ایران، عراق، سوریه» از منظر نقد تخیلی گاستون باشلار با موضوع کرونا (نویسنده اول: علیرضا عزیزی یوسفکند)

- Taqavai Fardud, Zahra. 2016. "Zuhur-i Tasvir va Tajalli-yi a bar Zaban dar Ru'ya-yi Freudi va Ru'yapardazi-yi Bachelardi [The Rise and Manifestation of Image in Language in Freudian Dreams and Bachelardian Dreaming]." *Faslami-yi Ilmi-yi Naqd-i Zaban va Adabiyat-i Khariji [Quarterly Journal of Language and International Literature Criticism]* 12 no. 16: 73-81. [in Persian]
- Zadispiram. 1987. *Guzidi-ha-yi Zadispiram [Zadispiram's Selections]*. Translated by Mohammadtaqi Rashed Mohassel. Tehran: Institute for Cultural Studies and Research. [in Persian]
- Zamani, Maryam, and Golestani Bakht, Tahereh. 2020. "Nigah-i bi Karburd-i Ru'ya dar Chand Dastan-i Isma'il Fasih az Manzar-i Ravantahlilgari-yi Jung va Freud [A Glance at the Usage of Dream in Some of Isma'il Fasih's Stories from the Point of View of Jung's and Freud's Psychoanalyses]." *Dufaslami-yi Ilmi-yi Pazhuhish-ha-yi Bayn-i Rishti-i-yi Adabi [Biannual Journal of Literary Interdisciplinary Studies]* 2 no. 4: 221-251. [in Persian]

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی